

KÖNYVISMERTETES.

Tömösváry Ödöntől.

1. Robert Latzel, Die Myriopoden der österreichisch-ungarischen Monarchie. I. Hälfte: Die Chilopoden. Wien 1880.

Az izlábuak körének mind boncztani, mind rendszertani tekintetben oly érdekes osztálya, a Myriopodák, tüzetesebb vizsgálat alá csak az utolsó évtized alatt vétettek, mióta Meinert, Porath, Plateau és Fanzago classicusnak mondható munkái napvilágot láttak. Ez évet sem lehet e tekintetben meddőnek mondani, a mennyiben egy pár értekezés mellett, míg a Myriopodákat systematicailag tárgyaló két nagyobb mű hagyta el a sajtót. Ezek egyike Erich Haase-tól „Schlesiens Chilopoden“ czim alatt, mely a Chilopodák első két osztályát a Scutigerakat és a Lithobiidákat tárgyalja, s erről alább fogok megemlékezni; a másik Latzel fentebb említett munkája, az Osztrák-magyar birodalom Chilopod Myriopodáit tárgyalja; mindkettő folytatását igéri, mit annyiban méltán várhatunk, miután így a mű csonka lenne.

Lássuk Latzel munkáját kissé tüzetesebben, annyival is inkább, miután eziméből ítélve hazánk myriopodáira is kiterjed.

Latzel munkájának első fele a Chilopoda Myriopodákat tárgyalja systematicus sorrendben, egy kevés, — említésre alig méltó — boncztani bevezetéssel. Rendszertani sorrendjét a Scutigera (Cermatia)-félékkel kezdi meg, igen nagy gondnal és pontossággal készített meghatározó táblázattal, mi a mű becsét kiválóan emeli.

Ha Latzel munkájának más czimet ad, nem pedig azt, melylyel ellátta, úgy teljesen kifogástalan mű lenne s a Myriopodákra vonatkozó rendszertani munkák legpontosabb, legtökéletesebbjeinek egyikét képezné, de így, miután a magyar korona országaira is kiterjed, hiányos műnek tekinthető. Ugyanis a magyar birodalomnak csupán nyugoti részét, a keleti hosszúság alig 35—36-ik fokáig kiterjedő területét, vette kutatása tárgyává; így a magyar

korona országainak legnagyobb s az Osztrák-Magyar birodalomnak $\frac{2}{3}$ -ad részéből mondhatni semmi adattal nem bírt, s azon adatok is, melyeket idézett, a legkevesebb irodalmi értékkel bírnak, miután azokat C. Koch és Victor Sill műveiből veszi át. Ellenben hallgatással mellőzi Margó Tivadarnak Budapest környékére, Tömösváry Ödönnek több alkalommal közlött magyarországi Myriopodákra vonatkozó adatait, melyek mindenike pontosabb, mint V. Sill kis területre szorító s töredékes adatai.

Hogy ez csakugyan így van, lássuk a számokat, melyek legjobban bizonyítanak.

A Scutigera-félékből Keleteurópában csupán egyetlen egy faj lévén, ezt, mint hazánkban is előfordulót említi.

A Lithobina-félék közül az Osztrák-Magyar birodalomból említi 37 fajt, melyek közül csupán a következő hat faj fordulna elő hazánkban: *Lithobius forficatus*, *glabratus*, *mutabilis* (var. *hungaricus* Latz.) *erythrocephalus*, *muticus* és *crassipes*. Már Sill¹⁾ említi a *L. forficatus* és *calcaratust*, Tömösváry²⁾ pedig két alkalommal 8 *Lithobius* fajt sorol fel, melyek közül csupán a *L. crassipes* volna az, mely Latzel szerint előfordulna hazánkban. Ez ideig pedig több, mint 25 *Lithobius* faj fordulna elő hazánk gazdagnak mondható Myriopoda-faunájából. Még egy érdekes *Lithobius* faj, a *Lithobius Tridentinus* Fanzago az, melyre azon megjegyzésem van, hogy Fanzago Tirolból említi, Latzel pedig sehol sem találta az Osztrák-Magyar monarchiában, pedig az a Karstnak úgy a magyar, mint az osztrák területben eső részén igen gyakori, sőt mondhatni közönséges.

A Scolopendrák közül 6 fajt sorol fel, melyek közül a *Scolopendra cingulata*, *Cryptops punctatus*, *hortensis* és *cultratus* fordulna elő hazánkban; ezeket is csupán C. Koch után idézi, holott még ezeken kívül a *Cryptops Savignyi*, *agilis* és *pallens* is előjön, ezek közül a két elsőt daczára Plateau³⁾ oly pontos jellemzésének, a *Cryptops hortensis*vel azonosnak tartva, synonym gyanánt sorolja fel.

¹⁾ Verhandlungen und Mittheilungen des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften 1861. pag. 2. 181. és 1862. pag. 28.

²⁾ Természetrizji füzetek III. kötet 152. és 244. lap.

³⁾ Matériaux pour la faune belge; Miriapodes.

A *Geophilus*-félék közül az Osztrák-Magyar monarchiából 22 fajt sorol fel, melyek közül csak 5 faj fordulna elő hazánkban, holott Sill három, Tömösváry pedig 7 fajt említ, s idő szerint 15 faj *Geophilida* ismeretes hazánkból, melyek közül a *Scotophilus bicarinatus*, *Geophilus longicornis* és *Mecistocephalus Carniolensis* hazánkuak mind keleti, mind pedig nyugoti részén egyaránt gyakori, mondhatni közöséges.

Mint láthatni, Latzel munkája inkább csak címének nem felel meg, miután az Osztrák-Magyar monarchiának csupán nyugati részének Chilopod Myriopodáit írja le s hazánk nyugoti részéből is említ 16 fajt, mi mindenesetre hazánk igen gazdagnak mondható Myriopoda-faunájából nagyon kevés; mindemellett azonban munkája nekünk minden esetre nyereség, annyival is inkább, miután ezen vidékről való pontosabb adataink absolute hiányzanak s így valóban hézagpotló.

Még egy nagy előnye van Latzel művének s ez meghatározó táblázatának pontosságában s a munkája végén mellékelt 10 tábla többnyire szájszerveket ábrázoló pontos rajzban rejlik.

2. Erich Haase, Schlesiens Chilopoden. I. Chilopoda anamorpha (Inaugural-Dissertation) Breslau. 1880.

Haase ezen munkáját már nem azon szempontból kiindulva van alkalmam ismertetni, mint azt Latzel művénel tettem, miután ez csak Szilézia Chilopod Myriopodáival foglalkozik, így csupán, mint szomszéd tartomány bír előttünk érdekel faunistikai tekintetben; hanem a Myriopodák Chilopoda rendjének egy újabb két alrendre való felosztásáért.

Eddig ugyanis a rendet csupán 4 családra (*Scutigera*idae, *Lithobii*idae, *Scolopendra*idae, *Geophilida*e) osztották fel, s Haase ezen munkájában fellődéstani alapon most két alrendre választja szét, *Chilopoda anamorpha* és *Chilopoda epimorpha* czim alatt. Az elsőbe a *Scutigera*- és *Lithobius*-félék, ez utóbbiba a *Scolopendra*- és *Geophilus*-félék tartoznak. Haase ezen felosztása egészen új és czélszerű s a mennyiben a fejlődéstani vizsgálatok eredményét a bonczati szerkezet is teljesen igazolja, igen helyes.

A Haase által először használt két alrendet tehát a következők jellemzik:

1. *Chilopoda anarmorpha*: A lábpárokat viselő ízek száma 15, melyek egymás között nem egyenlők (heteronom izeltség); a nőtény ivarnyílásánál egy villaalakú ölelőszerv van; a fiatalok, midőn a peteburkot elhagyják, csupán hét lábpárral bírnak.

2. *Chilopoda epimorpha*: A lábpárokat viselő ízek száma legalább 21, melyek egymás között egyenlők (homonom izeltség); a nőtény ivarnyílása körül semmiféle ölelőszerv nincsen; a fiatalok, midőn a peteburkot elhagyják, ugyanannyi lábpárral bírnak, mint a teljesen ivarérett állat.

Metsnikoff¹ fejlődéstani vizsgálatai kellő alapot az osztályozásra nem nyújtván, Haase az, ki tüzetesebb tanulmány után eredményre jutott, s ezen eredmény abban áll, hogy kimutatta, miszerint a Chilopod Myriopodák egy része a peteburkon kívül is fejlődésen megy keresztül, miután a hét lábpár mellé még 8 sarjadzik; ezek tehát a teljesen átalakuló rovaroknak (Holometabola) felelőnek meg, melyeket Haase *Chilopoda anamorpha* (*Hypogenesis anamorpha*) névvel jelöl, szemben azokkal, melyek a tökéletlen átalakulással bíró rovaroknak (Hemimetabola) felelőnek meg, melyekre a *Chilopoda epimorpha* (*Hypogenesis epimorpha*²) nevet alkalmazza.

Ez, a mi Haase munkájában új s mint egyike a fejlődésen alapuló jellemzőbb különbségeknek méltán figyelmet érdemel.

¹) Zeitschrift f. wiss. Zoologie XXV. Bd. p. 312.

²) Häckel, Generelle Morphologie II. p. 102.